

UKRAYNA'DAKİ HİRİSTİYAN TÜRKLER “URUMLAR”

*Erdoğan Altınkaynak**

Bugün Ukrayna'nın Azak Denizi kıyılarında adlarına Greko-Tatar denilen insanlar yaşamaktadır. Bu terim iki etnik grubu birleştirmektedir. Halbu ki, bu grupların kendine has dili, kültürü ve hayat tarzları vardır. Bütün dünyada, şimdiki Elenlere 'Grek' denilmektedir. Ancak Yunanlılar kendilerini 'Elen' dışında adlandırmalardan ayrı tutmaktadırlar. Preazovya (Azakönü) halkı ise kendilerini Grek olarak adlandırmakta, etnik isim olarak da 'Rumey' ve 'Urumi' ve bu kelimelerden türetilen 'Urmeyka', 'Rumeysa', 'Rumeyus' ve 'Urumeys' isimlerini kullanmaktadırlar. Sonradan bu isimler 'Greko-Elenler', 'Greko-Tatarlar' adını almıştır. Bununla birlikte her köy halkı kendi etnik adını kendisi vermiştir. Mesela Mariupolski Pedagogiko Ekonomičeski İnstitüt kayıtlarına ve derleme arşivine göre¹, Malaya Yanisol'da *Harahloti* (Harahlotlar), Sartana'da *Sartanoti* (Sartanlar) terimlerini kendileri için kullanmışlardır.² Greko-Elen veya Greko-Tatar terimleri Sovyetler zamanında peyda olmuştur.³ Değişik devlet vesikalarına da böyle geçmiştir. Ondan öncesine ait kaynaklarda böyle bir adlandırmaya rastlanılmamaktadır. Sovyet politikaları ve resmi ideoloji gereği bu halklara devlet tarafından kendi dillerini öğrenme zarureti kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Sovyet memurları Mariupol Greklerini ve Greko-Tatarlarını kendi dillerine göre ayırmışlar ve o zamanda bu terimler ortaya çıkmıştır. Greklerin dili eski Grekçe, Urumların ana dili ise Türk-Tatar dili idi.⁴

* Dr. Erdoğan Altınkaynak, KTÜ, Giresun Fen-Edebiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi.

¹ Bundan sonra *MPEİ* olarak kısaltılacaktır.

² Mariupolski Pedagogiko Ekonomičeski İnstitüt, 2001- 2002.

³ Yunanlıların araştırılması için Mariupol'de 1925 yılında toplanan heyet raporu.

⁴ Çernişeva, T. N., *Növogreçeski Govor Sol Primorskogo (Urzufo) i Yaltı Pervomayskogo Rayona Stalinskoy Oblasti*, Kiev, 1958, s.39.

Gerek Elensoylu (*Greko-Elen*) ve gerekse Türksoylu (*Greko-Tatar*) gruplar 1780'li yıllara kadar Kırım'da yaşıyorlardı. II. Katerina döneminde Kırım'dan çıkarılarak önce Ukrayna'nın orta ve kuzey taraflarına yollanmış ve daha sonra da kendi irade ve istekleriyle Azak Denizi kıyılarına gelip yerleşmişlerdi.⁵ Kırım Hıristiyanlarının muhaceratin-dan sonra Kırım'da 52 yerleşim yeri boşalmıştır. Bunlardan en fazla boşanan yer 36 köy ile Bahçesaray şehri gelmektedir.⁶ Ukrayna'daki meskun alanları Donetsk, Mariupol, Zaparoje, Dniyepropetrovsk şehirleri ile çevrilen ve bu şehirlere bağlı olan çok sayıda yerleşim merkezidir.⁷

Bu dönemde Kırım'dan çıkarılanlar arasında sadece Grek adıyla anılan Urumlar ve Rumeyley değil, Gürcüler, Moldovanlar, Ermeniler ve Popov adıyla anılan din adamları da vardı. Bunların tamamı 16,164 erkek, 15,221 kadın olarak toplam 31 385 kişidir.⁸ Bununla birlikte çeşitli nedenlerden dolayı Kırım Hıristiyanlarından bazıları Kırım'da kalmıştı. Kalış sebepleri kışı geçirmek, ticaretlerine devam etmek, Kırım'dan (doğup büyüdükleri yerden) ayrılmamaktır. Bunların da toplamı 167 erkek, 121 kadın 288 kişidir. Bunların etnik dağılımı Grek 62 ve Ermeni 226 kişi şeklindedir.⁹

Aklarına Greko-Tatar denilen bu insanların Kırım'dan ayrılmalarını çeşitli bilim adamları hep aynı şekilde izah etmektedir. Kırım'ın ekonomik gücünü zayıflatmak ve iktisaden zayıflayan bölgeyi Rus veya Slav gruplarının himayesine sokarak Slavlaştırmak. Bu politikanın altında Rusların sıcak denizlere inme ideali yatmaktadır.¹⁰ O zamanlar Greko-Tatar nüfusun dini lideri çeşitli vaatlerle bu politikaya alet edilmiştir.¹¹ Bu alet olmada şüphesiz II. Katerina'nın Kırım Hıristiyan liderlere yapmış olduğu maddi yardımların da etkisi büyük olmuştur.¹² Ancak halka ya da

⁵ Şapşal, Seray, *Karaimı i Çufutkale v Kırımı. Kratkiy Oçerk*, Haz: Y. Palkanov. Basım tarihi ve yeri belli değil. 6. sayfada 2. numaralı dipnotta açıklaması var.

⁶ Vernara, K. A., *Sbornik Statiçeskih Svedeniye Po Tavriçeskih Gubernih*, IX, Simferopol, 1889.

⁷ Altınkaynak, E., "Urum Türkleri", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 201, IX, 2003, s.31.

⁸ Cuha, İvan, *Odissea Mariupolskiy Grekov*, Vologda, 1993, s.157.

⁹ Cuha, a.g.e., s.158.

¹⁰ Kalayerova, S. A. -Çerdakli, G. N., *Materiali Po İstori İ Kulturi Grekov Ukraini*, Donetsk, 1998, s.5-20.

¹¹ Kalayerova - Çerdakli, a.g.e., s.13-18.

¹² Cuha, a.g.e., s.152. II. Katerina tarafından gönderilen hediyeler ve nakdi yardımlar: Metropolit İgnatıyev'e 6.550 ruble; Ermeni Arhimandirip Margos'a 2820 Ruble; Katolik Pater Yakov'a 1250 Ruble; Bu üç kişiye at, araba, eyer, üzengi takımı vs.

göçmenlere vaat edilenlerin hiç birisi yerine getirilmemiş, sonuçta olan göçmenlere olmuş, pek çoğu açlık ve hastalıktan dolayı telef olmuştur.¹³ Halka vaat edilenler serbest balık avcılığı, gittikleri yerde evlerinin hazır oluşu, 10 yıl vergiden muaf tutulmaları ve on yılın ardından da 1/100 oranında vergi alınması, isteyenlerin bağ ve bahçe kurarak vergisiz olarak işletme hakkı, sınırlı olarak Moskova'ya şarap satma hakkı, fabrika ve işletmelerin serbest olarak kurulması ve işletilmesi, kendi yöneticilerini seçme hakkı ve Rus askerleri tarafından korunmalarıydı.¹⁴ Bu kanunların altında da bizzat II Katerina'nın imzası vardı.¹⁵ Bu muhacirliğe Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin de bir şekilde karışmış olması gerek diye düşünüyoruz.

Bugün Greko-Tatarların nüfusu yaklaşık olarak 120 ile 130 bin civarındadır. Bunların % 60-65'i Urum, geriye kalanları ise Rumey'dir. Bu hesaba göre, Urum nüfusu yaklaşık olarak 70-80 bin arasındadır. Bu nüfusun günümüz şartlarında daha fazla olması gerekirdi. Çünkü 1780 yılında Kırım'dan çıktıklarında sadece Urum nüfusu 9600, bir ifadeye göre 13.000 civarında idi. İşin ilginç tarafı erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olmasıdır. Her halde tarihin hiç bir döneminde erkek nüfusu kadın nüfusundan fazla değildi. 230 yılda Greko-Tatar nüfusunun daha fazla olması gerekir diye düşünüyoruz. Elbetteki nüfus artışının bu kadar düşük olmasında Ruslaştırma politikalarının etkisi büyüktür.

Urumların arasına, kendi ifadelerine göre 1821-1825 yılları arasında, Anadolu'nun Trabzon, Giresun, Erzurum ve Kars vilayetlerinden Gürcistan'ın Tselka bölgesine göçen ve oradan da 1981-1986 yıllarında Kırım, Donetsk ve Dniyepropetrovsk'a yerleşen 2-3 bin kadar Urum da gelip katılmıştır. Bunlardan biri de Kırım Muhtar Cumhuriyeti Meclisi, Dış İlişkiler Komisyonu üyesi Malhazi Arudov'dur ki 1986 yılında Kırım'a

satın almaları için 2799 Ruble; Din adamları ve diğer saygı değer adamlara ikram ve hediye için 3140 Ruble; Onlardan kalan bahçeler için bedel olarak 4511 Ruble; Fakirlere kıyafet, erzak ve diğer ihtiyaçlar için 1217 Ruble, Hıristiyanların Tatarlara olan borçları için 204 Ruble; Yolda yiyecek için 23,345 Ruble; Hıristiyanların yolda ölen öküzleri için 65 Ruble; Grek Kiliselerine mahsus eşyaların taşınması için satın alınacak öküzlere 254 Ruble; İgnatiyev'in bir Tatar borcu için 60 Ruble = Toplam 75.029 Ruble 92 Kapık.

¹³ Cuha, *a.g.e.*, s.35. 1778 yılı Greklerin nüfusu: 15,950; 1779 yılı a) ilk sayım 15,712; b) Kayıtlar 14,971; 1780 yılı: 13,334; 1781 yılı: 13,909; 1793 yılı: 13,345; 1795 yılı: 14,254. Bu rakamlar az bir farklılıkla (Kalayerova - Çerdakli, *a.g.e.*, s.13-18)'da yer almaktadır.

¹⁴ Cuha, *a.g.e.*, s.153-154.

¹⁵ Bkz. aşağıdaki ek.

gelen Arudov'un evinde Urum Türkçesi konuşulmaktadır. Konuşması Erzurum-Kars diyalektindeydi. Ancak kendisini Pontiyah (Pontuslu) olarak kabul etmektedir. Cemali Sagırov da Dniyepetrovsk'ta mermercilik işleriyle uğraşmaktadır. Her ikisi de Grekçe'yi, yine kendi ifadelerine göre, sonradan, kelime bazında öğrenmişlerdi. Özellikle Cemali Sagırov'un Rusça'sı çok bozuktu, çünkü, kendi ifadesine göre, annesi Türkçe'den başka dil bilmiyordu.¹⁶ Bunlar sadece Anadolu'dan değil, XVIII. ve XX. yüzyılda İran'dan da gelmişlerdi.¹⁷ Önce Güney ve Kuzey Kafkasya'ya göçüp sonra Ukrayna topraklarına yerleşmişlerdir. Türkler bütün Bizanslılardan kalma Hıristiyanlara dedikleri gibi, bunlara da Urum veya Rum Milleti demişlerdir.¹⁸ Anadolu'dan göçenlerin çıkış yerleri Beştaş, Beşköy, Tekkilise, Yedikilise, Evreni, Kümbet, Tersun, Santa, İmira, Cinis, Ölenk, Hadit, Karakum ve Parmaksız gibi merkezlerdi.

Giresun, Trabzon, Rize ve Ordu'da Urumların varlığını Araştırmacı Yazar Mehmet Fatsa da doğrulamaktadır. Ancak, yazarımızın tahrir defterleri, şeriye sicilleri, vakfiyeler gibi birinci el, asıl kaynaklardan derlemiş olduğu bilgilere göre buradan giden Urumlar hakkında verdiği bilgi, bunların Türk dilli Hıristiyan oldukları ve Ortodoks mezhebini benimzedikleri yolundadır.¹⁹ İran'dan gelen Urumlar hakkında şimdilik bir belgemiz yoktur.

Sonradan, Anadolu çıkışlı Urumların diyalektleri Kars, Erzurum diyalektindedir. Kırım çıkışlı Urumların diyalektleri ise Kırım Tatar Türkçesi'ndedir. Bir farkla ki, Kırım Tatar Türkçesi'nde ilk hece 'k' sesi 't'ye dönüşmediği halde Urum Türkçesinde ilk hece 'k' sesi 't' sesine dönüşmektedir. Konuştuğumuz ve fikir alışverişinde bulunduğumuz bazı Kırım Tatar bilim adamları veya aydınları da Urumların, Hıristiyan Tatarlar olduğu hususunda görüş beyan etmektedirler. Görüşlerine ilave olarak da, din açısından Kazan Tatarları arasında Hıristiyanlaştırılan ve adlarına Kiresin denilen topluluğu ve Urum folklor ürünlerini (ki genellikle aynı oyun ve türküler, yarımhava, kaytarma, çiğbörek, Karadeniz Türküsü) göstermektedirler.²⁰

¹⁶ Altınkaynak, "Urumlar", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 201, IX, 2003, s.30-33.

¹⁷ İrina Panamerova, *Mariupolski Greki İstoriku – Etnografiçeskiy Abzor*, Basılmamış Doktora Tezi, Mariupol, 2003, s.16.

¹⁸ Bkz. *Türkçe Sözlük*, TDK C.II, Ankara 1998, ilgili madde.

¹⁹ Fatsa, Mehmet, *Giresun'da Kırsal'ın Sosyal Tarihi*, Giresun 2002, s.17-35.

²⁰ Bu ve diğer ürünler için bkz. Garkavets, Aleksandır, *Urumi Nadazovya*, Almaata 1999.

Urum ve Rumeylelerin Mariupol'e gelmeden önceki dönemde de birbirlerinden farklı ve yabancı oldukları çeşitli kaynaklardan anlaşılmaktadır. Kırım'da yaşanan dönemde Elensoylulara 'Tatlar' ve Türksoylulara 'Bazaryane' adı verilmektedir.²¹ Türkler ve Tatarlar 'tat' kelimesini yabancılar ve himaye altındakiler için kullanmaktaydılar. Hansaray'ında 'Tatağası' ünvanı da vardı. Türkler, Türk dilinde konuşan etnik gruba (Urumlara) 'Bazariane' ya da 'Bazaryane' adını vermişlerdi. 'Bazaryan' kelimesi şehirli, şehirde yaşayan insan anlamından ziyade, pazarcı, çerçi, tüccar, celep, sürekcı, kervancı anlamında kullanılmaktaydı. Hala bu kavram 'вишувий кунец' (bitli pazarcı) deyiminde yaşamaktadır. Tatlar kavramı halk arasında hala yaşamaktadır. 'Tatça bileyim' «Yunanca biliyorum» anlamına gelmektedir. Bazaryanlar, Tatların hayvancılıkla uğraşmasını alay konusu etmişlerdir. Mesela 'Tat koş' ve 'Çaruh aşagan Tat' bunlardan bazılarıdır.²² Ancak şurası da unutulmamalıdır ki, bugünkü Tatarlar arasında 'tat' kelimesi Bahçesaray ve Sudak halkı için de kullanılmaktadır.

Grigoroviç'e göre, Mariupol bölgesini dolaşan ve araştırma yapan birisi şöyle demektedir. "Mariupol köyleri Yunan köyleri olarak adlandırılmasına rağmen bu yerlerde iki farklı halk yaşamaktadır. İki farklı millet oldukları yüz hatlarından da bellidir. Bunlardan birincisi 'Tatlar' olup Grekçe konuşmaktadırlar. İkinci grup 'Bazariane' adıyla anılan ve Grekçe bilmeyip Tatarca konuşan halktır."²³

Tat etnonimi Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde de karşımıza çıkmaktadır.²⁴ Evliya Çelebi 'Tat eli'ni tasvir ederken Kırım'da yaşayan Hıristiyanların ya da ona göre Kafır Grekler'in yaşadıkları özerk bölgeyi tasvir etmiş ve Tateli'ni onların askeri hizmetinden dolayı 'Tat tüfenkçi' olarak adlandırmıştır.²⁵ Türkler ve Tatarlar Grek Ortodoks halkına da 'Tat' demektedirler. Ancak bu terim sadece Urumlar arasında yaşamakta, Rumeyleler bu terimi bilmemekte ya da kullanmamaktadırlar. Burada sorulacak sorulardan birisi 'Neden bu etnik tanım, Elensoylu halk arasında değil de Urumlar arasında yaşamaktadır?'

²¹ MPEİ, 1993, 1.19.

²² MPEİ, 1993, 1.20.

²³ Grigoroviç, V., *Zapiski Antikvara a Payetski Yego na Kalku i Kalmiyus*, Odessa, 1874, s.5.

²⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I. Baskı, "Ukrain ve Moldovya Ülkesi", 1961.

²⁵ Bahrevskiy, E. V., "XVI- XVII Asırda Müslüman Olmayan (Greklerin) Kırım'daki Hukuki Durumu", *UGİS*. Kiev, 1995, s.38.

G. I. Cuha 'Tat' kelimesini bir başka şekilde açıklamaktadır. Ona göre 'tat' 'Murtatı' (hain) anlamından gelmektedir. Türkler ve Tatarlar bu kelimeyi sadece Türk dilinde konuşan Greklere yani Urumlar için kullanmışlardır. Onlar bu kelimeyi Hıristiyanlığı kabul eden Müslümanlar için de kullanmaktadırlar.²⁶ Bu görüşe katılmamız mümkün değildir. Eğer bu görüş doğru olsaydı Türkler ve Tatarlar Rumeylere değil Urumlara Tat diyeceklerdi. Halbuki Türkler ve Tatarlar ve hatta Urumlar Rumeylere 'tat' demektedirler.

B. A. Kuftin'e göre 'Tat' kelimesi Kırım'da yaşayan halklara ve Kırım halkının hayat biçimine toptan verilen isimdir.²⁷ Kelimenin etimolojisi hakkında Miller,²⁸ Budagov²⁹ ve Muravyov³⁰ görüş belirtmişlerdir. Bunların etimolojilerini M. A. Aracioni³¹ ve E. İ. Nazaryeva³² kendi çalışmalarında kullanmışlardır. Ancak bütün bunlar, Türklerin 'Tat' kelimesini Müslüman olsun ya da olmasın bütün yabancılara kullandığı gerçeğini değiştirmemektedir. Dede Korkut Hikayelerinde de 'Sakalı uzun tat eri banladığında'³³ sözüyle Acem ya da İranlı müezzinin okuduğu ezan kastedilmektedir. Rumeyleler için kullanılan 'tat' kelimesi de yabancılar için kullanılan terimden başka bir şey değildir. Halbuki Urumlar için böyle bir terim kullanılmayıp, Bazaryan ya da Oğuz Türkçesiyle 'Bezirgan' kelimesi kullanılmaktadır.

Bezirgan ya da bazaryan kelimesini Türklerin ve Tatarların Urumlar için kullanması bize başka bir şeyi de çağırıştırıyor. Biz Dede Korkut hikayelerinde bu kelimeyi Hıristiyan grup için değil de daha çok Musevi grup için kullanıldığını düşünüyorduk. Hatta Kampüre Bey oğlu Bamsı Beyrek hikayesinde haber getiren bezirganları da böyle adlandırıyorlardık. Hıristiyan toplum içine ticaret maksadıyla gidip gelen ve Dede Korkut Hikayelerinde de yer alan, tamamen Türk dostu, hatta Türk casusu olan bu grupların varlığını şimdi daha net açıklayabiliyoruz.

²⁶ Cuha, a.g.e., s.40.

²⁷ Kuftin, B. A., *Jilişya Kırımskih Tatar v Svyazi s İstorii Zaseleniya Poluoostrova*, Moskva, 1925, s.34.

²⁸ Miller, V. F., *Materiali po İzuçeniyyu Yevreysko – Tatarskogo Yazıka*, 1829.

²⁹ Budagov, L. Z., *Sravnitelny Slovar Turetsko – Tatarskih Nareçiy*, 1868.

³⁰ Muravyov, N., *Puteşestviyye v Turkmeniyu i Hivu*, 1819-1820 g., 1822.

³¹ Aracioni, M. A., *Greki Kırıma I Preazovya: İstoriya İzuçeniya i İstoriografiya Etničeskoy İstorii i Kulturi*, Simferopol, 1999, s.73-75.

³² Nazaryev, E., "Pro Pitannya Protogenezu Grekif Ukraini", *Etnična İstoria Narodif Evropi*, 2000, s.56.

³³ Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara, 1987, s.73.

Urumlar ve Rumeylelerin farklılıkları sadece bunlarla sınırlı değildir. Bir başka olay daha var ki, o da hem Kırım'da, hem de Azakönu'nün yeni yerleşim yerlerinde yaşayan iki grubun temsilcileri, XIX. asrın ortalarına kadar Tatar dilini iyi bildiklerine bakmadan, birbirleriyle hiç konuşmuyorlardı. Ayrıca bu iki halkın birbirine yabancılığından başka, karşılıklı antipatileri de kendini göstermekteydi.³⁴

Rumeylelerin, Türk dilli komşularına antipati beslemesi hususunda Garkavets, Aracioni'den aktararak şöyle yazmaktadır: "*Rumeyleler Urumları, ayrı bir millet oldukları ya da Hıristiyanlaşmış Türkler oldukları için değil, atalarının diline ihanet ettikleri için sevmemektedirler.*"³⁵ Ancak burada da bir problem var: O zaman, Urumların Rumeylelere karşı antipatilerini nasıl izah ederiz. Mesela: '*Rumey balası, Urumun belası*' (Rumeyin çocuğu Urumun belası). Bu ve buna benzer deyimler ve anekdotlar iki toplumun birbirine yakıştırdığı uydurma ve küçültücü davranış biçimleri oldukça yaygındır. Bunlardan biri de "*Rumey sabah kalktığında hiçbir şey yapamasa şapkasını Urum'un bahçesine atar ve onu oradan geri alır*" şeklindedir.

IX Ludvik'in elçisi Gulelmus de Rubruguis, Türkler ve Tatarlar Kırım'a gelmeden önce, Kırım'ın güney sahillerinde kırk sarayın olduğunu ve bu saraylarda çeşitli dillerin konuşulduğunu anlatmaktadır.³⁶ XVI. asır Leh seyyahı Martin Bronewski, Tavriya'nın güneyini gezdikten sonra Grek köyleri hakkında şunları söylemiştir: "*...Onlar birbirinden farklıdır ve adları da farklıdır. Bazı Grekler ise kendi atalarını Fars olarak söylemektedir.*"³⁷

Türk dilli köyler üzerinde yapılan araştırmalarda genç nesiller kendi dillerini '*Grek dili*' olarak adlandırıyorlar ama yaşlı kuşak '*Urum Dili*' veya '*Rum Tili*' diye söylüyorlar.³⁸ Grek dilli halka ise '*Grekler-Elenler*' ve Kostan'a göre '*Rumey*' veya '*Romei*' deniliyor.³⁹

³⁴ MPEİ, 1998-2002.

³⁵ Panamerova, a.g.e.'den nakil, M. A. Aracioni, "K Vaprosu o Nyekotorih Konsepsiyah Etnogeza Türko Yazıçnogo Pozdnesred-nevekovogo Hristiyanskogo Nasele-niya Yugo Zapodnogo Kırıma", İAÜZK, Simferopol, 1993, s.154.

³⁶ Tunmann, *Kırımskoye Hanstvo*, Simferopol, 1991, s.88.

³⁷ Branevski, M., *Opisaniye Kırıma* - VI, 1867, s.346.

³⁸ Panamarova'dan naklen, S. N. Muratov, "Materiali po Govoram Türko Yazıçnih Grekov 'Urumov' Danetskiy Oblasti USSR", *Kratk. Soobş. İn-ta Narodov Azii. Yazıközmaniye*, - Leningrad, 1963.

³⁹ Kostan, K. Z., *Literaturi Mariupolski Grekiv*, Harkiv, 1932.

Rumey dili üzerine bir hayli fazla çalışma yapılmıştır. Bazı araştırmacılara göre dil gelişimi şöyledir: İyon'dan Bizans'a ve oradan da Yeni Grekçe'ye geçilmiş ve bu geçişlerde yeni şiveler oluşmuştur. Mariupol Rumeylerinin ağız çağdaş Kuzey Yunanistan ağızına benzemektedir. Sadece farklılık Tatar, Rus ve Ukrain kelimelerindedir.⁴⁰ Bazı araştırmacılar Preazov Greklerini M.Ö VII. Asırda Kırım'a yerleşmiş Antik Yunanlılara bağlamaktadır. Ancak Mariupol Rumları ağızları üzerinde çalışan T. N. Çerņişeva, "Preazovya Greklerini Eski Yunanlılara bağlamak mümkün değildir, çünkü böyle bir belge elimizde olmadığı gibi yaşayan dil ve kültürleriyle de bu sonuca ulaşamıyoruz" demektedir.⁴¹ Sokolov ise, kelime hazinesine göre çağdaş Yunan diliyle karşılaştırarak, Preazovya'da yaşayan Rümeylerin dilini beş gruba ayırmıştır.⁴²

1. Yalta ve Urzuf,
2. Stıla köyü, Konstantinapol ve Büyük Yanisol,
3. Kara-Kuba köyü ve Bugas,
4. Sartana köyü ve Çertomlık,
5. Küçük Yanisol ve Çardaklı.

A. Garkavets, Kuzey Priazovya'nın Urum dillerini detaylı olarak incelemiş ve hatta Urum dili sözlüğü de hazırlamıştır. Garkavets'in tespitlerine göre, Kırım Tatar dilinde olduğu gibi Urum dilinde de Kıpçak Oğuz unsurları bir hayli fazladır. Bu unsurları kademeli olarak dört gruba ayırmaktadır.

1. Büyük Yanisol, Beşev, Manguş: Oğuz unsurları çok az.
2. Kermençik, Bagatur, Ulaklı: Oğuz unsurları az belirgin.
3. Karan, Laspi, Kamar, İgnatyevka: Oğuz unsurları belirgin.
4. Mariupol, Stariy Kırım: Oğuz unsurları Kıpçak unsurlarıyla karışık.⁴³

Çağdaş Urum dili araştırmacılarından A. N. Garkavets,⁴⁴ N. A. Baskakov, S. N. Muratov, E. R. Tenişev bu konuda çalışmışlardır.⁴⁵ A. A.

⁴⁰ Cuha, a.g.e., s.128-129.

⁴¹ Çerņişeva, T. N., *Novogreçeski Govar*, s.86.

⁴² Garkavets, *Urumi*, s.14.

⁴³ Garkavets, *Turkskiye Yazıki na Ukraine*, s.4.; Garkavets, *Urumi*, s.7.

⁴⁴ Garkavets, "Praishajdenii I Klasifikatsiyii Urumskih Govorov Severnogo Preazovya", *Sovetskaya Türkologiya*, II, 1981, s.46-58. "Fonetiçiskaya Substitutsya kak Priyom Poetizatsya Urumskoy Pesennoy Reçi, *Sovetskaya Türkologiya*, III, 1986, s.43-50; Panamarova'dan nakil, "Zmina Traditsinovo Paryadku Sliv u Turtskih Movah na Ukraini", *Movoznastvo*, 1983, No.3., s.41-49; "Razvitopk Dieslova Turtskih Movah na Ukraini", *Movoznastva AN URSSR*, Kiev, 1986; "Tendentsi

Belitskiy, Kırım Rumei ve Kırım Tatar araştırmacıların ortak görüşlerini şöyle özetler: “Kırımdaki Grek ve Tatar dillerindeki yabancı unsurlar bulunmalı ve ondan sonra bir sonuca varmak için bu unsurların menşesine bakılmalıdır.”⁴⁶

Baskakov kendi çalışmalarında Urum dilinin Oğuz-Selçuk Dil Grubunun Oğuz grubuna ait olduğunu iddia etmektedir. Ama Kırım Tatarlarının dilinin Kıpçak-Oğuz grubunun Kıpçak kısmına ait olduğunu belirtir.⁴⁷ Bu görüşe göre, Urum dili Osmanlı İmparatorluğu döneminde tekamül etmiş olur. Ayrıca, farklı yerleşim merkezleri kurmaları da bu iki toplumun aynı kökten gelmediğini bize göstermektedir.⁴⁸ Urum dilinde Rumei veya Grek dilinden kelime alıntısı da oldukça azdır. Kırım Tatar ve diğer Türk dillerinden türeme kelimeler Urum diline yerleşmektedir.⁴⁹

A. N. Garkavets ise Urumların Türklerden türediğini görüşünü savunmaktadır. Ona göre, Mariupol halkının ataları Hıristiyanlığı kabul eden Kıpçaklardır. Bunlar XI. Asrın ortalarında Hıristiyanlığı kabul eden ve Grekçe isimler alan putperest Kıpçak halkıdır. Başka bir yerden gelme veya sonradan olma değildir. Onlar Bizans İmparatorluğunun vatandaşlığını ve himayesini de kabul etmişlerdi. Kıpçakların bir başka kısmı da Gregorian Hıristiyanlığı kabul ettiler ve Ermenilerle karıştılar. Diğer bir grup ise Hazarlarla birleşerek Yahudiliği veya Museviliği kabul ettiler. Kalan Kıpçaklar ise Müslümanlığı kabul ederek Kırım Tatarlarıyla karıştılar.⁵⁰ Ancak, Urumların sadece Hıristiyan Kıpçaklardan oluşmadığı unutulmamalıdır. Bu bölgede yaşayan diğer Türk soylu ve Türk dilli halklar ile onların Anadolu’dan gelen akrabaları da bu halkın oluşmasında önemli rol oynadılar.

Rozvitku Pervinovo Dieprislivnika na –A v Türtskih Movah na Ukraini”, *Movoznastva*, 1985, No.1, s.50-58; “Printsip Stanovlennya ta Rozvetku Urumskoi Pisennoi Movi”, *Movoznastva*, 1986, No.3, s.55-57. “Problemi Vidilenya İnfinityva v Urumski Movi”, *Movoznastva*, 1981, No.3, s.47-54; “Razvitiye Saglasavaniye v Armyano–Kıpçakskom i Urumskom Yazıka”, *İzv. AN Kaz. SSR. Ser. Filol.*, 1987., No.1, s.8-15; “Urumi Nadazovya”, *Shidni Svit.*, *1993, No.2, s.48-64; *Turkskiye Yazıki na Ukraine*, Kiev, 1988).

⁴⁵ Tenişev, E. R., “Govor Urumov Sela Praskovmevki”, *Sovetskaya Türkologiya*, 1, 1973, s.92-96.

⁴⁶ Belitski, *Greçeskiye Dialekti*, s.117.

⁴⁷ Baskakov, *Turkskiye Yazıki*, Ek.1.

⁴⁸ Garkavets, *Turkskiye Yazıki na Ukraine*, s.32.

⁴⁹ Panamerova, *a.g.t.*, s.23.

⁵⁰ Garkavets, *Turkskiye Yazıki*, s.18-19.

Preazovya sakinleri üzerine değişik antropolojik çalışmalar yapılmıştır. İlk olarak Mariupol Greklerinin yüz hatlarının farklı olduğuna dikkat çeken Novorosisk Üniversitesi Profesörü V. İ. Gregoroviç'tir.⁵¹ Gregoroviç 1874 yılında, eski yazılı belgelere rastlamak umuduyla Mariupol Grekleri arasında 10 günlük bir araştırma gezisi yapmıştır. Türksoylular (Eski Kırım, Manguş, Karan, Mariupol) ve Elensoylular (Yalta, Urzuf, Çerdaklı, Çermalık, Sartana ve Malayanisol) arasında gezerek etnografik bilgileri toplamıştır. Kendi çalışmalarının sonucunda "*Mariupol Grek yerleşim merkezlerinde iki ayrı millet mevcuttur. Bu ayrılık onların yüz hatlarında bile bellidir*" kanaatine ulaşmıştır. Mariupol Greklerinin araştırılmasında Gregoroviç'in en yakın yardımcısı San Petersburg Üniversitesi doçenti F. A. Braun olmuştur.⁵² Braun, şahsi gözlemleri neticesinde Mariupol Greklerini Yunan, Türk ve Got tipi diye 3 tipe ayırmaktadır.⁵³

Mariupol Greklerinin antropolojik araştırmalarına 1930'larda da devam edilmiştir. Çekoslavakya'dan gelip Yalta köyünde araştırmalar yapan G. Čučukalo, yerli Rumeylelerin antropolojik araştırmalarını yapmıştır. Bu araştırmasında 3 antropolojik tip bulmuştur. Bunlar Orta Akdenizli, Küçük Asyalı ve Doğulu'dur.

A. N. Pulanos adındaki Grek asıllı antropolog, Sovyetler Birliği döneminin 50. yıllarında Grekler üzerinde bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma sadece Azakönü Greklerinin antropolojik tasnifini değil, Küçük Asya, Gürcistan, Trakya ve Ege Denizi adalarında yaşayan Greksoylu ve Türk dilinde konuşan halkların karşılaştırmasını da yapmaktadır. Pulanos yapmış olduğu çalışmada bir değil, birden çok sonuca ulaşmıştır. Pulanos'a göre Yalta ve Manguş'ta yapılan antropolojik araştırmalar neticesinde Urumlar ve Rumeyleler Büyük Avrupalı ırkının Güney Avrupalı tipinde ve Doğu Akdeniz davranışındadırlar. Bunların arasında Ön Asya, Ege, Kuzey ve bu tiplerden karma ikilileri de tespit etmiştir.⁵⁴ Ünlü Ukrayın Antropologu V. D. Diaçenko 1958'de Eski Kırım ve Mariupol'de 70 kişi üzerinde yapmış olduğu çalışmalar neticesinde Urumlar ile Rumeylelerin farklı milletler olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki, Mariupol ve Eski Kırım sadece Urumların yerleştiği merkezlerdir. Aynı tip halkın birbirinden farklı olması da beklenemez.⁵⁵

⁵¹ Grigoroviç, *Zapiska Antikvara*, s.5.

⁵² *Arhiv Enstituta İstorii Materialny Kulturi*, Rassiiskaya Akademia Nauk (RAN), I. (1890), 40, 1 1-3 obraşeniya.

⁵³ Panamerova, *a.g.e.*, s.29.

⁵⁴ *Arhiv Enstituta İstorii Materialny Kulturi*, RAN, I. (1890), D.40, 1 1-3 obraşeniya.

⁵⁵ V. D. Diaçenko, *Antropalagični Sklad Ukrainskogo Narodu*, 1965, s.28, 49-70.

N. N. Nikluho-Maklaya AN SSSR Etnografik Enstitüsü 1988'de Mariupol Grekleri üzerinde çalışmıştır. Onlar problemi antropolojik ve dermatolojik sonuçları tespit etmek olarak görmüşlerdir. Fakat o zamanlar bu problemi, teknik yetersizliklerden dolayı sonuçlandıramamışlardır. Bu araştırmalar günümüzde Mariupol Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı M. T. Rilski Sanat ve Folklor Enstitüsü'nde çalışan müteahhas antropolog, plastik sanatlar ve folklor bilimcisi S. P. Segeda tarafından devam ettirilmektedir. 2002 Yılında Urum ve Rumeş köylerinin araştırılması yaptırılmış ve kısa bir zaman içinde çok malzeme toplamak mümkün olmuştur. Antropolojik araştırmalar programına iki farklı etnik grup arasında odontolojik ve dermatolojik metotlar da uygulanmıştır. Bu iki grup arasında benzerlik ve farklılıkların derecesini tespit etmek düşünülmektedir. Bu araştırma Urum ve Rumeş bölgelerinde ataları Urum veya Rumeş olan 10-17 yaş grubuna dahil gençler arasında yapılmıştır. Çalışmalar neticesinde Mariupol Greklerinin antropolojik katalogları (fenotipleri) hazırlanmıştır. Bu fenotipler iki sonuca götürmüştür.

1. *Urumlar ve Rumeşler birbirinden farklı iki toplumdur.*
2. *Her iki toplumu meydan getiren bireyler de birbirinden farklıdır. Yani karışık boyların oluşturduğu toplumdur.*

Ellenofonları bir kaç gruba ayırmak mümkündür. Akdeniz Balkan varyantı: kıvrıkcık saçlı, çok gelişmiş kıllarıyla, yüz hatları çekici, elmacık kemikleri fazla gelişmemiş, açık badem gözlü, ince dik burunlu özellikleri Yalta, Urzuf, Sartana, Çermalık, Malaya Yanisol ve Çardaklı'da görmemiz mümkündür.⁵⁶ Ön Asya varyantında ise kanatlar gelişmiş sert ve ucu aşağıya dönük burunlu, kafatası büyük, alnı büyük ve eğik, kaş kemikleri çıkıktır. Böyle bir gruba Türkiye'nin doğusunda rastlanmaktadır. Bu grup Anadolu-Ermeni ve Asuri grubu olarak da adlandırabiliriz.⁵⁷ Bu grup Eski Küçük Asya grubuna girmektedir. Onlara Trabzon Grekleri ve Türk dilli Grekler dahil olmaktadır.⁵⁸ Küçük Asya veya Ön Asya grubu: Karakuba, Bugaz, Balşoy Yanisol, Stila ve Konstantinopol sakinlerinden oluşmaktadır. Diğer bir grup ise Türkofonlar (Mariupol, Eski Kırım, Balşoy Yanisol, Manguş, Beşev, Bagatır, Kermençik, Ulaklı) olup, şüphesiz Küçük Asya yerlileridirler. Grekler arasında diğer tiplere de rastlamak mümkündür. Mesela teni esmer ve gök gözlü olanlar, açık ve koyu renkli gözlüler, eğri ve kemerli burunlular heterojen menşelerini ispat etmekte-

⁵⁶ MPEİ, 2002, Fenotipi.- No. 11., 34.

⁵⁷ Yeremeyev, D. Y., *Etmogez Turok*, s.222-224.

⁵⁸ Pulanos, . A. N., *Ukaz Rabota*, s.89.

dir.⁵⁹ Elimizdeki bulgulara göre Priazovya Greklerinin etnogenetik bağlarını izlememiz mümkündür. Fiziki görünüş bir kaç ekleme sonucunda oluşmuştur. Mariupol Grekleri:

1. *Antropolojik olarak bir kol Balkan halkları ile Selçuklulardan da önce Küçük Asya halklarından gelen kol.*
2. *Doğu'dan gelen unsurlarla karışarak 'Oğuz-Türkmen' halklarından gelen kol.*

Genel olarak bu iki grup Büyük Avrupa ırkının Güney Avrupa tipine dahildir ama Akdeniz, Küçük Asya ve Doğu çizgilerine de rastlanılmaktadır.⁶⁰ Rumey ve Urumların etnik kökenleri meselesinde Aracioni'nin, bu iki halk için söylediği fikirlerine katılmamız gerekmektedir: "Rumeyler ve Urumlar birbirine bağlı ve bağı olmayan iki ayrı halktır."⁶¹ Bize göre de 'Rum' ve 'Urum' kelimelerinin tanımı yeniden yapılmalı, gerekirse halkın beynindeki bu kelimenin içinin yeniden doldurulmasına gidilmelidir. Bizans İmparatorluğu, adı üstünde bir imparatorluktur. Onda çeşitli milletler, halklar bir ve beraber yaşamıştır. Bizanslıların ya da Romalıların tamamına Rum veya Urum tabiri verildiğini söylemek Osmanlı'nın içindeki milletlerin tamamını bir milletmiş gibi düşünmemizle aynı netice doğurur. Özellikle Bizanslıların Balkanlar ve bugünkü Deşt-i Kıpçak'tan Orta Avrupa'ya kadar olan kısımlardaki Türk soylu halklardan içinde barındırdıklarını düşünürsek sonucun ne kadar yanlış olduğunu anlarız.

Urum ve Rumeylerin birbirlerinden farklı iki ayrı toplum olduğunu anlatmaya çalıştık. Rumeyler Grek ya da Helen-Yunan asıllı olup eski Grek dilini bilmektedirler. Folklor ürünleri ve kültürleri de Grek kültürü ile uyuşmaktadır. Bununla beraber birlikte yaşadıkları komşu toplum veya kültür olan Türk Tatarların dillerinden etkilenmişlerdir. Urumlar için aynı şeyleri söylememiz ise mümkün değildir. Urumların kültürleri tamamıyla Türk kültürüyle bağdaşmaktadır. Onlar, Hıristiyanlaşmış Türklerdir. Putperest ya da Tengrici Türklerden Hıristiyanlığı seçmiş olanlardır.

Bu iki toplumun birbirinden farklılıkları bununla da bitmiyor. Rumeylerle Urumların farklılıkları Mariupol'de yeni yerleşim merkezlerinde de devam etmiştir. Yeni yerleşim merkezlerinde Türksöylü ve Elensoylu merkezleri ayrı ayrı kurulmuştur. Sadece bir köyde (*Balşoyyanisol*) Rumey ve Urumlar birlikte yerleşmişlerdir. Ancak Yenisol köyündeki bu

⁵⁹ MPEİ, 2002, Fenotipi -No. 40-47.

⁶⁰ Antropolojik sonuç kısmı İrina Panemerova'nın hazırladığı *Mariupol'skie Greki* adlı doktora tezinden aktarılmıştır, s.15-18.

⁶¹ Aracioni, a.g.e., s.154.

yerleşim karışık değildir. Köyün güneyine bir grup, kuzeyine bir grup yerleşmiştir. Urum ve Rumeyleerin farklı iki toplum olduğu ve bu farklılığın antropolojik araştırmalarda tespit edildiği de anlaşılmıştır.

Mariupol Greko Tatarları'nın yerleşim yerlerine mahsus festival veya panayırılarda folklor gösterileri içinde halk oyun ve türküleri de yerini almaktadır. İlginçlik buradan sonra başlamaktadır ki, Rumeyle gruplarının oyunları Anadolu oyunları ve müzikleri de Anadolu müzikleri, oyun figürleri de Anadolu oyun figürleridir. Üç adım, diz kırma, omuz sallama vb. İlginç olan şey bunlarla sınırlı değil. 'Silifkenin Yoğurdu' türküsüyle 'Erzurum Başbarı' nı oynamaları, 'Zeybek' yapmaları; 'Malatya Ağırlaması' ile 'Horon' tepmeleri düşündürücüdür. Greko-Tatarlar her sene bahar aylarında çeşitli şenlikler düzenlemektedir. Bunlardan birisi de 'Güreş' şenliğidir. Güreş şenliği sadece Kırım dışı Azak kıyılarındaki yerleşim alanlarında değil, Kırım'da da yapılmaktadır. Ayrıca her sene halk oyunları yarışmaları düzenlenmektedir. Bu yarışmalarda dereceye girenler Yunanistan'a götürülmektedir. Ne hikmetse yarışmaları kazananlar genellikle Rumeyleler olmaktadır.

Aleksandır Garkavets tarafından Urumlar üzerine yapılan ve otuz yıl geriye doğru giden derleme faaliyetleri halen makara kasetlerdedir. Kendisi ile konuştuğumuzda bu ses kayıt ve derlemelerin artık eskimeye yüz tuttuğu, bunların parazitlerinden temizlenerek CD'ye aktarılması yolunda bir çalışma yapmamız gerektiği hususunda anlaştık. Ayrıca bu derlemelerin değişik ağızlara ait ve karışık malzemelerden meydana geldiği için tasnif edilerek yeniden yayınlanması yolunda da bir çalışma başlatacağız. Garkavets'in Urumlar hakkında yayınlanmış iki kitabı vardır. Bunların birisi sözlük çalışmasıdır ve Urumca-Ukrayince sözlüktür. İkinci çalışması ise Urumların tarih ve folklorlarıyla ilgilidir. Her ikisi de Almaata'da bastırılmıştır. Garkavets'in *Urumi Nadazovya* adlı eserinden edindiğimiz bilgiye göre Urum Türkçesiyle 18-19 asırlara ait yazılı belgeler de var. Daha öncesine ait belge ve bilgilerin varlığından rivayet olarak işittiğimiz, ancak görme imkanına kavuşamadığımız da olmuştur. 1861 yılı bir dini metinden alınan Yunan alfabeli Urumca metin Alman General Otto Blau ve V. J Grigoroviç tarafından yayınlanmıştır. Bu metinden bir örnek şöyledir: "1861 senede fevralın 13 teslim ettim bu nesaat kitabunu yazup ben Dimitri Aleksiyoviç, ben ohudum, vukuf oldum Allağın joğaplarını. Bunu yazanın eline saalh. Amin, amin, amin, Allah amin. 1864 senede. Ölüm kelir, ölüm alır, elim yazar – toprah olur, yazan ohuyan rahmet olur, bu nesaat kitabı dünyada halır. Amin Allah."⁶²

⁶² Garkavets, *Urumi*, s.23.

Serefimov'un verdiği bilgilere göre Preazovya'daki bir grup Yunan dilinde yazılan dini ayin kitabını hiç anlamıyor, bir grup ise çok zor anlıyor. Ama Grekçe'den Türkçe'ye çevrilen ayin kitaplarının dili bir grup tarafından açık seçik anlaşılıyor ve bir grup tarafından ise zor anlaşılıyor.⁶³ Bu anlaşılabilirlik o denli ileri gidiyor ki, Preazov-ya'ya yerleştirilen insanlara kurulan kilisede, Eski Yunan dilinde ibadet ettiriliyor ve fakat başındaki ruhani lider bile bu dili anlamıyor. O dönemde Rumeyle de tamamen Grek dilini konuşmuyorlar. Dillerinde çok sayıda Türkçe kelime ve deyim de var. Bunlar da, Grek dilinde değil de, Kırım Tatar dilinde ibadet edilmesini istiyor.⁶⁴

İrina Ponamerova'nın doktora çalışması Greko-Tatar'ların tamamı üzerinedir. Greko-Tatarların dili, tarihi, etnografyası, antropolojileri, sosyal kurumları, kültürleri vs. kapsayan genel bir çalışmadır. Şevçen-ko Üniversitesi tarafından yaptırılan çalışma halen basılmayı beklemektedir. Bu çalışmada ve konu ile ilgili bilimsel toplantılarda Pona-merova'nın delillere dayalı olan kesin görüşü Rumeyle ve Urumların farklı iki toplum olduğu, Rumeylelerin Helen veya Grek asıllı oldukları, Urumların ise kesinlikle Türk asıllı oldukları doğrultusundadır.

Greko-Tatar toplulukları, yani Urumlar ve Rumeyleler Mariupol şehrinde bir federasyon kurmuşlardır. Federasyon başkanı Eski Kırım'daki okul müdiresi Aleksandra İvanovna Protsenko Piçadji'dir. Aleksandra Hanım'ın kendi okulunda Yeni Yunanca dersleri veriliyor. Ayrıca Urum ve Rumeyle ayırt etmeksizin her kasaba veya şehir okuluna Yunanca öğreten öğretmenlerin görevlendirilmesi de bu federasyon tarafından sağlanıyor. Federasyon öğretmen ihtiyacını Yunanistan'dan gelen öğretmenler veya Yunanistan'a eğitime gönderilen öğrenciler tarafından karşılıyor. Pek çok fikir ve düşünce kulübü de bu çalışmaya destek veriyor. Federasyonun para kaynağı ise Yunanistan'dır. Ukrayna'dan yurt dışında çalışmaya giden Urumlar ve Rumeyleler çalışmak için çoğunlukla Yunanistan'a gitmektedirler. Ancak burada da problem çıkmaktadır. Urumlara "siz Türk-sünüz, neden buraya geliyorsunuz?" gibi bir karşılama yapılmaktadır. Ukrayna'da ise bunun tam aksi "Siz Yunanlı'sınız neden Türkçe konuşuyorsunuz?" denmektedir ve Yunanca öğrenmeye zorlanmakta veya bunun propagandası yapılmaktadır. Neticede Urumlar Viktor Borata'nın düşündüğü gibi, iki arada bir derede kalmıştır.

⁶³ Serafimov, *Kırımskiye Hristiyane – Greki na Severnih Beregah Azavskogo More*, Ekaterinoslav, 1901, s.30.

⁶⁴ Kaloyereva-Çerdaklı, *a.g.e.*, s.80.

Federasyon'un temsilcilerinin soyadları içinde biraz Rusça ve Ukrayince olmasına ve daha sonra Grekçe kelimelere rastlanılmasına rağmen Bıçakçı, Sağıroğlu, Karaköz, Tatar, Şeytan, Çepni, Karaca, Balaban, İstanbulcu, Köse, Çentik, Yengiçer, Nogay, Mayışmaz, Yalı, Şıra, Efendi, Özbek, Harabatçı, Alman, Kürkçü, Konakbey, Yakupoğlu, Çırak, Çolpan, Tohtamir, Alanbey, Kilim, Balcı, Dombay, Menglibey, Sefer, Kürkçü, Bay, Şamlı, Üsküdar, Bahçeliev gibi Türkçe ya da Türkçeleştirilmiş soyadlarına da rastlamaktayız.

Her iki toplumun (Urumlar ve Rumeyleyler) giyim kuşam ve etnografik unsurlarını adlandırmaları da birbirinden farklıdır. Kırım'dan ayrılarak Azak kıyılarına yerleşen halk, Kırım'ı hiç unutmamış, bazıları ölüm pahasına da olsa (bkz. *Karadeniz Büngür Büngür Büngürder* türküsü) Kırım'ı terk etmemiştir. Terk edenler de eski köylerinin adını yeni yerleştikleri yerlere vererek en azından hatıralarını yaşatmışlardır.

Tarafımızca Donetsk, Japaroje ve Dniyepetrovsk eyaletleri ve bu eyaletlere bağlı başta Mariupol şehri olmak üzere Beşev (*Starobeşeva*), Manguş, Kermençik, Bagatır, Ulaklı, Karan (*Granitne*), Laspi, Kamar, Gürdji, Karakuba, Eski Kırım, Andriyivka ve Telmanova da araştırma inceleme, tespit gezileri yapılmıştır. Polinary Nalça (*Çocuk Pola*), Arakelon İna Tarasavna ve daha pek çok kişiye konuk olunmuş ve Urum folkloruna ait malzemeler derlenmiştir. Eski Beşev, Kamar, Bagatır, Granit, Anadol ve haritada işaretli olan diğer yerleşim yerlerinde derlemeler yapılmış, isimler tespit edilmiş ve kayda alınmıştır. Yapmış olduğumuz derleme, toplama ve araştırma faaliyetleri neticesinde elde ettiğimiz ürünleri arşivimizde bulundurmaktayız.

Şair ve akademisyen Valery Kör ve Viktor Borata cemaatin ileri gelenleri arasında sayılıyor. Viktor Borata akademisyenliğinin yanı sıra eski bir milli güreşçi. Valery Kör'ün '*Hasavet Yazmaqları*' adlı Rusça-Urumca şiir kitabını⁶⁵ ve Viktor Borata'nın '*Hismet*'⁶⁶ adlı Urumca şiir kitabını Latin alfabesine çevirdik.

Urumlar Mariupol ve Yanisol dışında tamamen kendi grupları arasında ikamet ederler. Büyük şehirlerde son dönemlerde bastırılan kitaplar Urumca adı altında ancak Grekçe ile karışıktır. Bu durumdan Urumlar oldukça rahatsızdır. Ancak maddi imkansızlıkları nedeniyle buna karşı çıkma gibi bir girişimleri yoktur. Bu sıkıntı çok eskiden beri vardır ki, dini liderleri içerisinde ve din kitapları kısmında bu konudan haber vermiştik.

⁶⁵ Valery Kör, *Hasavet Yazmaqları*, Donetsk, 1990.

⁶⁶ Viktor Borata, *Hismet*, Donetsk, 1993.

Bütün olumsuzluklara rağmen Urumlar kurmuş oldukları yedi folklor grubuyla kendi dillerinde türküleri seslendirmekte ve oyunlarını sergilemektedir. Bu da onların bir yerde yok olmamak için protestoları olarak görülmelidir. Kendilerinden sonraki nesillere sadece ve sadece seslendirebildikleri türkülerini ve oyunlarını bırakacaklar. Urum oyun ve türkülerinde karşılaşılan motif ve söz kalıpları Anadolu ile paralellik göstermektedir. Diğer folklor ürünlerine baktığımızda etnografik malzemelerinin tamamının Türkçe olduğu (balta, tokaç, sandık, bardak, sofra, düğün, kürek, gömlek, yüzbezi, fırın, güzgülü vb.) gibi ve masallarıyla halk hikayelerinin Anadolu'daki gibi olduğu, (*Aşık Garip, Hürşit ile Mahmihri, Kör-oğlu, Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre, Korpeç Kızı*) görülecektir.⁶⁷

Gerek Eski Kırım ve gerekse Bagatır'da rastladığımız ve kayda almayı başardığımız köy düğünlerinde köçek oynatma geleneği halen devam etmektedir. Kadın kılığına bürünmüş erkek ve erkek kılığına bürünmüş kadınlardan oluşan bir grubun düğünün en hareketli anında oyuncular arasına dalarak çeşitli komiklikler sergilemesi Anadolu'daki köy düğünlerinde ve fakat kadın ve erkeklerin ayrı ayrı eğlencelerinde kullandıkları bir argüman olarak karşımıza çıkmıştır.

Yunanca ve Urumca yayımlanmış kitaplara çok dikkat edilmelidir. Hatta, bunlar ilmi gerçeklere de aykırı kitaplar olduğu için Ukrayna İlimler Akademisi veya Ukrayın Türkologları bu işe el koymalıdır. Bu tür kitaplar çok hızlı bir biçimde de yayılabiliyor. Unutmayalım ki, bir delinin bir kuyuya attığı taşı kırk akıllı çıkaramaz. Mesela, *Tantsi Grekov Priazovya*, Mariupol, 1995, redaktör Anatoliy Baldji. Mariupol'de 1995 yılında bastırılan bu kitap *Azak Greklerinin Dansları* diye çevrilebilir. Anatoliy Baldji'nin hazırladığı bu kitap, Sovyetler dönemi resmi ideolojiye bağlı kaynakçalarla da desteklenmiş durumda. Urum ve Rumeyle ait yerleşim merkezleri de derleme alanı olarak gösterilmiş. Kitapta dört oyun yer alıyor. Danslar figürleri ve müziği ile veriliyor. Bu dört oyun Yarım Ava, Bogdanka, Haytarma ve Sirtaki'dir. İçlerinden yalnızca Sirtaki Yunan oyunu. Bogdanka Ukrayın-Moldovan karışımı bir oyun. Yarım Hava ile Kaytarma da Kırım Tatarları'nın ya da Urumilerin oyunu.

30 yıl sonra, bu ve buna benzer kitaplar birileri tarafından, gerçek manada kaynakça gösterilebilir. Yarım Hava ve Haytarma'nın 8/7'lik olduğunu kitabın yazarı da belirtmiş. Ayrıca Elen Kiryakof, Donat Petriça, Dimitri Papuş, Feodor Şebanits'in kitapları, isimlerine bakınca Urum Türkçesi ile yazılmış görünüyor. İçleri ise başka. Urumca kısımlar Yu-

⁶⁷ Garkavets, *Urumi*, değişik sayfalar.

ERDOĞAN ALTINKAYNAK: URUM TÜRKLERİ

nanca karşılıklarıyla verilmiş. Donetsk'de bastırılmışlar. Amaç bellidir. Urumlar veya bölge üzerinde çalışmalarda bulunmak üzere Yunanistan'dan çeşitli araştırmacıların geldiği ve ancak bunların dilini hiç bir şekilde Urumların anlamadığı belirtilmişti. Halbuki Urumlar Kırım Tatar Türkleriyle son derece rahat konuşup anlaşabilmektedirler. Bir parça Türkçe dilbilgisi bilen insanlar da hiç zahmetsiz bu insanlarla anlaşabilmektedir.

1780'li yıllarda Kırım'dan çıkarılan Urum ve Rumeş nüfus oranları ve yerleşim alanları yukarıda ve aşağıdaki çizelgede verilmiştir. Ancak şurası da belirtilmelidir ki, bu sayılar değişik kaynaklarda farklı biçimde verilmiştir. Bunun sebebi kaynakların sonradan tutulmaya başlanması veya yaşlılara sorularak derlenmesi ya da sonradan hatırlanarak yazılmasından gelmektedir.⁶⁸

Kırım'dan ayrılarak Preazovya'ya gelip yerleşen Urum ve Rumeşlere burada ekip dikmeleri ve buraları şenlendirmeleri maksadıyla değişik vasıflarda arazi verilmiştir. Bu arazilerin, çiftçilikle arası pek hoş olmayan insanlara verilmesi ile onların değişik bir hayat tarzı benimsemeleri hedeflendiği muhakkaktır. Bu araziler 7.784 erkek ve 6.699 kadın için, 277.000 hektar mera ve 67.650 hektar tarla olarak kayıtlara geçmiştir. Bu hesaptan yerleşim maksadıyla ayrılan toplam arazi 344.650 hektardır.⁶⁹

RUMEŞ GÖÇMENLERİNİN SAYISI				
Nadozovya'da yerleşim yerleri	Kırım'daki köyler	Kırım'daki bahçeli evlerin sayısı	Kırım'dan çıkanlar	1782'deki sayıları
Velikaya Novosölka (Urumlularla beraber)	1	85	831	623
Zamojnoye	4	61+?	405+?	514
Konstantınopol	5	164	543+?	523
Kremenovka	2	73+?	261+?	593
Kuybişevo	4	28	918	920
Urzuf	2	101	270	182
Sartana	1	125	743	682
Razdolnoye	2	300	1667	1322

⁶⁸ Garkavets, *Urumi*, s.8.

⁶⁹ Kaloyereva-Çerdakh, *a.g.e.*, s.47-48.

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI - 1

Stila	1	130	1228	484
Yalta	8	348	1364+?	743
TOPLAM	30	1401+?	7808+?	6000

URUM GÖÇMENLERİNİN SAYISI				
Nadozovya'da yerleşim yerleri	Kırım'daki köyler	Kırım'daki bahçeli evlerin sayısı	Kırım'dan çıkanlar	1782'deki ayıları
Bagatr	2	128	412	560
Velikaya Novosólka (Rumeylerle beraber)	2	25+?	222+?	623
Granitnoye	3	140+?	741+?	624
Komar	1	100	475	464
Mariupol (Rumeylerle beraber)	6	899	4224	2968
Pervotravanoye	1	142	773	686
Starobeşevo	1	120	686	498
Starognatiyevka (Rumeylerle beraber)	10	?	239	595
Stary Kırım	1	60	109	396
Starolaspa	3	99	494	369
Staromlinovka	5	165	971	686
Ulaklı	1	45	215	311
TOPLAM	32*	1923+?	9561+	8000

EK.

21 MAYIS 1779, KIRIM'DAN UKRAYNA'YA ÇIKARILAN HİRİSTİYANLARIN YERLEŞTİRİLMESİ HAKKINDA II. EKATERİNA'DAN FERMAN

Tanrı yardımıyla Biz II. Ekaterina, İmparatoriçe ve bütün Rusya, Moskova, Kiev (devamında tüm Rusya toprakları sayılmaktadır) sahibi.

Saygı değer Papaz İgnatıy'e, Gotfey ve Kafay Metropoliti, ve tüm Kırım Hıristiyanlarına, çeşitli mertebede olanlara ve her kese ayrı İmparatoriçe sözümüzle hitap ediyoruz.

Sizin kararınız, Tanrı bunu kabul eylesin. Biz sizin 16 Temmuz Bahçesaray'dan göndermiş olduğunuz mektubu aldık. Size yapılan baskıdan korunmanızı istiyorsunuz. Biz sizi Rusya İmparatorluğu'nun vatandaşı olarak kabul ediyoruz. Ayrıca gereken tedbirler alınacak ve uygun şartlar altında yaşayacaksınız. Devletin diğer vatandaşları gibi onların sahip olduğu haklarla birlikte aşağıda yazılan haklara da sahip olacaksınız.

1. Azov vilayetine taşınırken sizin sahip olduğunuz tüm mallarınız da taşınacaktır. Özellikle fakir ve Kırım Han'ına borçlu olanların borçları ödenecektir. Hazinemizden para şimdiden ayrılmıştır.
2. Azov vilayetine kolay şartlar altında yaşayabilmek için Salon ve diğer nehir ve çayırların civarında, Azak denizinin sahilinde, hazinemize vergi ödemededen serbest olarak balıkçılık yapabilirsiniz. Ticaret, çeşitli zanaatkarlık ve sanayi işlerinde Ekateri-noslavl ve Mariupol civarı uygun yerler olduğu için yerleşebilirsiniz.
3. Halkın sınıflandırmasına hiç bakılmadan, devletin kanuniyle tüm göç edenleri 10 sene süresince vergiden muaf tutuyoruz; 10 sene sonra da ticari kazancın 1 rublesinden % 1, zanaatkarlıkla uğraşan aileden 2 ruble; çiftçilerden 30 desyatine (1.09 hektara eşit arsa) sahip olanlar kişi başından değil, her desyatineden senede 5 kapık vergi alınacaktır. Fakir olanların ise ilk sene sadece tohum değil, diğer tüm ihtiyaçları da 10 sene sonra geri ödemek şartıyla karşılanacaktır /yiyecek, içecek, hayvan vs./ Eşit şekilde herkese, devlet tarafından evler inşa edilecektir. Gücü olanlar kendilerine göre ev, bakkal, dükkan, fabrika yapabilirler. Tüm işlerinde serbestlik sağlanacaktır, ancak buralardan askeri birlikler geçtiğinde, onlara lojistik destek vermeleri şarttır.

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI - I

4. Cemaat, ölene kadar Metropolit İgnatiy'e itaatte bulunacaktır.
5. Mahkeme ve iç işleri sorumlusu olarak, polis memurlarını kendi halkınızdan seçmekte serbestlik sağlanacaktır. Köy ve kasabalara koruma görevlisi olarak Rusya'dan asker gelecektir. Onlar hiçbir işinize karışmayacaklardır.

Herkes kendi kararına göre dış ve iç ticaret yapabilecektir. Kendiniz serbest ticaret gemileri inşaat yapabilirsiniz. Fabrika ve işletme kurabilirsiniz, bağ ve bahçe yetiştirebilir, üzüm şarabını Rusya'nın her tarafına satabilirsiniz. Devletimin bütün kanunları sizi koruyacaktır.

Yukarıda söylediğimiz tüm avantajlar size ebediyen sağlanacaktır.

II. Ekaterina

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- Altınkaynak, Erdoğan, "Urular", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 9, 2003.
- Aracioni, M. A., *K Vaprosu o Nyekotorih Konsepsiyah Etnogeza Türko Yazıçnogo Pozdnesred-nevekovogo Hristiyanskogo Naseleniya Yugo Zapodnogo Kırım'a*, Simferopol, 1993.
- , *Greki Kırma I Preazovya: İstoriya İzuçeniya i İstoriografiya Etniçesкой İstorii i Kulturi*, Simferopol, 1999.
- Arhiv Enstituta İstorii Materialny Kulturi, Rassiiskaya Akademia Nauk (RAN). I., III.
- Bahrevskiy, E. V., "XVI- XVII Asırda Müslüman Olmayan (Greklerin) Kırım'daki Hukuki Durumu", *UGİS*, 1995.
- Borata, Viktor, *Hismet*, Donetsk, 1993.
- Branovski, M., *Opisaniye Kırma - VI*, 1867.
- Budagov, L. Z., *Sravnitelniy Slovar Turetsko – Tatarskih Nareçiy*, 1868.
- Cuha, İvan, *Odissea Mariupolskiy Grekov*, Vologda 1993.
- Çemişeva, T. N., *Novogreçeski Govor Sol Primorskogo (Urzufa) i Yaltı Pervomayskogo Rayona, Stalinskoy Oblasti*, 1958.
- Diaçenko, V. D., *Antropalagiçni Sklad Ukrainskogo Narodu*, 1965.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara, 1987.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname*, I. Baskı, Ukrain ve Moldovya Ülkesi, 1961.
- Fatsa, Mehmet, *Giresun'da Kırsal'ın Sosyal Tarihi*, Giresun 2002.

- “Fonetiçiskaya Substitutsya kak Priyom Poetizatsya Urumskoy Pesennoy Reçi”, *Sovetskaya Türkolojiya*, III, 1986.
- Garkavets, Aleksandır, “O Praishajdenii I Klasifikatsiyii Urumskih Govorov Severnogo Preazovya”, *Sovetskaya Türkolojiya*, II, 1981.
- , *Turkskiye Yazıki na Ukraine*, 1988.
- , *Urumi Nadazovya*, Almaata, 1999.
- Grigoroviç, *Zapiski Antikvara a Payetski Yego na Kalku i Kalmiyus*, Odessa, 1874.
- Kalayerova, S. A. – Çerdakli, G.N., *Materiali Po İstori İ Kulturi Grekov Ukraini*, Donetsk, 1998.
- Kostan, K. Z., *Literaturi Mariupolski Grekiv*, Harkiv, 1932.
- Kör, Valery, *Hasavet Yazmaıları*, Donetsk, 1990.
- Kuftin, B. A., *Jilişya Kırımskih Tatar v Svyazi s İstorii Zaseleniya Poluoostrova*, 1925.
- Mariupolski Pedegogiko Ekonomiçeski İnitüt, 2001- 2002. Arşiv Belgeleri ve İstatistikler.
- Miller, F., *Materiali po İzuçeniyu Yevreysko-Tatarskogo Yazıka*, 1829.
- Muravyov, N., *Puteşestviyye v Turkmeniyu i Hivu, 1819-1820*, 1822.
- Nazaryev, E., “Pro Pitannya Protogenezu Grekif Ukraini”, *Etniçna İstoria Narodif Evropi*, 2000.
- Özkan, Nevzat, *Türk Dünyası*, Ankara 2001.
- Panamerova, İrina, *Mariupolski Greki İstoriku – Etnografiçeskiy Abzor*, Basılmamış Doktora Tezi, Mariupol, 2003.
- Preazovya Greklerinin Araştırılması ile İlgili Heyet Raporu*, Mariupol 1925.
- Serafimov, *Kırımkiye Hristiyane – Greki na Severnih Beregah Azavskogo More*, Ekaterinoslav, 1901.
- Şapşal, Seray, *Karaimı i Çufutkale v Kırımu. Kratkiy Oçerk*, Haz. Y. Palkanov, (?).
- Tenişev, E. R., “Govor Urumov Sela Praskovmevki”, *Sovetskaya Türkolojiya*, 1973.
- Tunmann, *Kırımskoye Hanstvo*, Simferopol, 1991.
- Türkçe Sözlük*, TDK C.II, Ankara 1998.
- Vernara, K. A., *Sbornik Statiçeskih Svedeniye Po Tavriçeskih Gubernih*, IX, Simferopol, 1889.